

TÜRKİYE'DEKİ ASKERİ MÜDAHALELER VE MEDYA (Araştırma Makalesi)

Şeyma BİLGİNER ERDOĞAN (*)

Öz

Toplumların hayatında çok önemli işlevleri olan medya, devletlerin politika geliştirilmesinde veya halkların haber alma, bilgilendirilme vb. konularda öncül olan rolüyle, her kesimden insana ulaşmayı hedeflemekte ve bu özellik de onu kitlesel iletişimi sağlayan araç olarak konumlandırmaktadır. Bu çalışma kapsamında da özellikle toplumu çok yakından ilgilendiren darbe veya muhtıra haberlerinin kamuoyuna sunumunda, medyanın rolü üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Örneklem olarak, medyada 2021 Nisan ayında “emekli amiraller bildirisi” şeklinde nitelendirilen konuya ilişkin olarak, farklı görüşleri temsil eden iki gazetenin haber metinleri ele alınmış ve nitel araştırma yöntemi olan T. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi çerçevesinde çözümleme yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucu elde edilen bulgularda, medyanın söylem oluşturmada önemli rolü ve toplumsal bir gücü olduğu; ideolojik bakışın metinler üzerinde doğrudan etkisi olduğu ve farklı ideolojilerin Gaubg aubkoyulmasında söylem tercihlerinin ideolojik görüş doğrultusunda tamamen farklılaştığı sonucuna ulaşılmış, bu doğrultuda yorumlar ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Darbe, Muhtıra, Medya, Toplum, Eleştirel söylem analizi.

Jel Kodu: Y8

Military Interventions in Turkey and Media

Abstract

The media, which has very important functions in the life of societies, and which is used in the policy development of states or people with its pioneering role in matters such as news, information, etc., aims to reach people from all walks of life, and this feature positions it as a means of mass communication. Within the scope of this study, it aims to evaluate the role of the media in the presentation of the coup or memorandum news,

*) Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Tv ve Sinema Bölümü. Radyo, Tv ve Sinema Ana Bilim Dalı, (e-posta: bilginer.seyma@atauni.edu.tr)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0618-6160>

which is very closely related to society and the public. As an example, the news texts of two newspapers representing different views on the subject, which is described as the "retired admirals' statement" in April 2021 in the media, were handled, and analysis was tried to be made within the framework of T. Van Dijk's critical discourse analysis as a qualitative research method. In the findings obtained as a result of the study, it was concluded that the media has an important role in creating discourse, as well as a social power, and it has a direct effect on the ideological view on the texts and the discourse preferences completely differ in line with their ideological view the comments and evaluations are included in this direction.

Keywords: *Coup, Memorandum, Media, society, Critical discourse analysis.*

Jel Code: Y8

Giriş

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından sonra bugüne kadar çok sayıda darbe veya darbe girişimleri yaşanmıştır. Bunlardan çoğu kendi açısından başarıyla sonuçlanmış olmakla birlikte, ülke hem siyasi hem ekonomik hem kültürel hem de demokrasi açısından onulmaz yaralar almıştır. Darbelerin meydana geliş biçimleri, sebepleri veya sonuçları birbirinden farklı olsa da toplumsal ve siyasi yaşamın sekteye uğraması, özgürlüklerin sınırlandırılması söz konusu olmuştur. Ne sebeple olursa olsun darbe veya darbe düşüncesi, aksayan yönlerinin varlığı kabul edilmekle birlikte demokrasilerde asla kabul görmeyecek bir eylem veya ifade biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Toplumsal hayatta çok önemli işlevleri olan kitle iletişim araçlarının darbelerin yapılma nedeni olarak değil de yapılma biçimine etkisi olduğu, çalışma kapsamında örnekleriyle birlikte ele alınmakta; bu araçların tarihe tanıklık etmede, kültürel ve toplumsal hafızanın şekillenmesinde önemli rolü olduğunu göstermektedir. Ayrıca medyada üretilen söylemlerin de toplumsal hafıza üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, eleştirel yaklaşımlar açısından, medya metinlerinin iktidarın kurulmasında veya meşrulaştırılmasındaki rolüne değinilmiştir. Bu bağlamda konu, eleştirel söylem analizi ve aşağıdaki hipotezler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır:

H1: Medya organları, aynı olay veya durumla ilgili kamuoyunu bilgilendirme, haber verme vb. işlevlerini yerine getirirken, yakın olduğu görüşü destekleyecek şekilde söylem üretmektedir.

H2: Medya, güçlü demokrasilerin kurulmasında ve devam ettirilmesinde çok önemli toplumsal bir güce sahiptir.

Literatürde haber metinlerinin eleştirel söylem çözümlemesine göre analiz örnekleri çok sayıda olmakla birlikte, 4 Nisan 2021 tarihinde “104 emekli amiral bildirisi” ile ilgili haberleştirilen bildiri metnine ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. T. Van Dijk’in makro ve mikro yapı bağlamında ele aldığı çözümleme şemasına göre incelenen çalışma sonucunda, haber metinlerinin dilsel kodlar aracılığıyla belirli anlam ve söylem-

leri öne çıkardığı ve ideolojik düşünce yapısının haber metinlerinin oluşturulmasında etkili olduğu görülmüştür.

Araştırma Etiği

Bu çalışma yayın etiğine uygun hareket edilerek hazırlanmış, çalışma kapsamında yararlanılan kaynaklar bilimsel ilkeler çerçevesinde elde edilerek, ilgili kaynaklara metin içinde ve kaynakçada usulüne uygun ve eksiksiz olarak yer verilmiştir.

1. Darbe Nedir?

Darbe, Türkçede sözlük manası olarak “Ülkede bir grup tarafından örgütlü bir biçimde silah zoruyla baskı kurularak veya seçim dışındaki demokratik usulleri kötüye kullanarak, mevcut hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2021) olarak tanımlanmaktadır.

Darbe, bir hükümetin ani ve şiddetli bir şekilde, neredeyse her zaman ordu tarafından veya ordunun yardımıyla devrilmesini ifade eder. Darbe, genellikle sosyal yapıda veya siyasi düzende büyük bir değişiklik anlamına gelen devrimden farklıdır. Darbeler, yönettikleri sosyal bağlamı değiştirmeden yalnızca yönetici grubun yerini alır (Robertson, 2002).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk askeri darbe olan 27 Mayıs 1960'tan bu yana, birçok darbe ve muhtıra gerçekleşmiştir. Aşağı yukarı her on yıllık süre içerisinde fiili veya sözlü eylem olarak darbe veya muhtıraların siyasi söylemde sıklıkla dile getirildiği gibi gelenekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de gerçekleşen ve demokrasi adına bir kayıp olarak nitelendirilmesi gereken darbelere, tarihsel sıralamaya göre kısaca değinilecektir.

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Gerçekleşen Askeri Darbeler

1.1.1. 27 Mayıs 1960 darbesi

27 Mayıs 1960 yılında Milli Birlik Komitesi olarak adlandırılan askeri bir komite, darbe ile başbakanlığını Adnan Menderes’in yapmış olduğu DP (Demokrat Parti) iktidarını sona erdiren eylemi gerçekleştirmiştir.

Önceki dönemde gelişen siyasi olaylara bağlı olarak, 1945-1950 arası dönemde Türk siyasal sistemi liberalleşme sürecine girmiş ve bunun sonucunda da DP, 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimler ile halkın büyük bir çoğunluğunun desteğini alarak iktidara gelmiştir (Eroğul, 1990). Seçim sonrası DP iktidarının hem içerde hem dışarda sağladığı siyasi güven ve ekonomik istikrar, 1954’ten sonra partinin uyguladığı politikaların yoğun eleştirisine, 1957’den sonra da iktidar-muhalefet arasındaki gerilimin artması sonucu çok partili hayatın askeri darbe ile kesintiye uğraması (Çavuşoğlu, 2018) ile sonuçlanmış ve bu darbe, Türk siyasi tarihinde kayıtlara geçmiştir.

1.1.2. Talat Aydemir olayları

22 Şubat 1962 ve bir yıl sonra 21 Mayıs 1963'te olmak üzere iki başarısız darbe girişiminde bulunan Albay Talat Aydemir'in harekât planı, memlekette millî birlik ruhunu sağlamak, sosyal ve köklü olarak kalkınma reformu şeklinde dile getirilmiştir. 27 Mayıs ihtilalinin hedeflerinden sapan bir yolda devam eden siyasi otoritenin varlığı da darbeye gerekçe oluşturan ana neden olarak darbe metinlerinden anlaşılmaktadır.

Bu girişimlerin önemli bir diğer özelliği de meclis, Radyoevi, Genelkurmay, Bakanlıklar, PTT ve Telefon Müdürlüğü gibi merkezler ele geçirilerek, halkın etki altına alınması amaçlanmıştır. Bilhassa ikinci darbe girişiminde isyancılar ve hükümet arasında radyonun üç-dört kez el değiştirmesi, dönemin kitlesel iletişimi sağlayan aracı olarak radyonun önemini ortaya koymaktadır. Hatta Aydemir'in anılarını kaleme aldığı kitabında; "Mağlubiyetimizin tek nedeni radyodur" (Koçak, 2016, 140) şeklindeki ifadesi bu görüşü desteklemektedir.

1.1.3. 12 Eylül 1980 darbesi

12 Eylül darbesinin, daha önceki askeri müdahalelere göre başarıya ulaşması bakımından çok iyi planmış olduğu değerlendirilir. Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı olan orgeneral Kenan Evren tarafından, televizyondan kendi aktardığı şekliyle 'Yüce Türk Milleti' ifadesiyle başlayan ve yurttaşlara bildirilen 12 Eylül darbesinin, belirlenmiş dört amacı vardır: "Şiddet ve terörü bastırmak, ekonomik büyüme ve istikrarı sağlamak, yeni bir Anayasa ve yasal düzenlemeler ile hem eski hem yeni sivil siyasetçilerle anlaşmalar yapmaktır" (Örs, 1996, 172-173).

Artan terör olaylarından dolayı halk, üniversiteler yanı sıra TOBB gibi kurumlar da darbeye desteklerini dile getirmekte ve toplumun herhangi bir kesimine yönelik olması değil, sokak çatışmalarının durması ve sendikal faaliyet ve grevlerin son bulacağı için işverenler tarafından da desteklenmesi (Dursun, 2005), darbenin kabul görmesindeki temel nedenler arasında gösterilmektedir.

1.1.4. 28 Şubat 1997 post-modern darbesi

Tansu Çiller'in lideri olduğu DYP (Doğru Yol Partisi) ile koalisyon kuran ve bu koalisyon hükümetinin başbakanı olan Refah Partisi (RP) lideri Necmettin Erbakan, ezilenler adına dile getirdiği tekelci devlet kapitalizmi hedef alan ifadeleri, adalet ve fırsat eşitliğine vurgu yapması, kendi deyimiyle 'Adil düzeni getirme' çabası ile iktidara ulaşma amacı taşıyordu. Ancak ordu, Refah-Yol hükümeti yerine, lideri Mesut Yılmaz olan ANAP (Anavatan Partisi) ile DYP'nin koalisyon kurmasını temenni ediyordu (Maraşlı, 2015). Ordunun isteğine rağmen iki parti arasında yaşanan uzlaşmazlıklar, Erbakan'ın Çiller'le ortaklığını sağlamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 54. Hükümeti kurulmuştur.

Ordunun ve sivil uzantılarının RP'ye olan ciddi baskıları, partinin güçlü halk desteğinin devam etmesi ve daha da büyüyerek toplumu dönüştüreceği düşüncesinden çekinildiğinden, ordu ve muhalefet, ortak paydalarda buluşarak, RP'nin etkinliğini en aza indir-

mek veya ortadan kaldırmak için birtakım girişimlerde bulunmuşlardır (Dursun, 1999). Nihayetinde sancılı süreç sonrası 28 Şubat'ta MGK (Milli Güvenlik Kararları) olarak nitelendiren kararları imzalamamak için direnen Başbakan Erbakan, en sonunda imzayı atmak zorunda kalmıştır.

1.1.5. 15 Temmuz 2016 FETÖ darbe teşebbüsü

15 Temmuz 2016 Cuma akşamı saat 21.30 sıralarında İstanbul'da askeri hareketliliğin olduğu bilgisi ile başlayan darbe girişimi, ilerleyen saatlerde farklı bölgelerden gelen haberlerle daha ciddi boyutta bir eylemin gerçekleştiğini göstermiştir.

İstanbul ve Ankara'nın ana caddelerinde tankların geçişi ve İstanbul'da Boğaziçi Köprüsünün (15 Temmuz Şehitler Köprüsü) araç trafiğine kapatılması, helikopter ve F-16'ların kentler üzerinde alçak irtifa ile ses duvarını aşacak şekilde uçuş gerçekleştirmeleri, Türkiye'nin darbe geleneğinde birçok açıdan ilklerin yaşanacağı yeni bir süreci başlatmıştır (Alkan, 2016).

Önceki darbelerden daha farklı yapıda ortaya çıkan 15 Temmuz darbe girişimi, ilk olarak "Genelkurmay Başkanlığı Karargâhında FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) mensubu bir grup subay tarafından başlatılmış; sonrasında karargâhta silah sesleri duyulması ve bir helikopterden ayırım yapılmaksızın dışarıda bulunan herkesin üzerine ateş açılmasıyla, 250'de fazla asker, sivil ve polis şehit olmuştur" (Anadolu Ajansı, 2016, 8). Güvenlik güçleri öncülüğünde ve halk desteği ile darbe girişimi başarıya ulaşma imkânı bulamıştır.

2. Muhtıra Nedir?

TDK'ya (2021) göre, kelime anlamı herhangi bir şeyi hatırlatmak, uyarmak amacıyla yazılan yazı" olan muhtıra, yönetim alanında "bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı, nota olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de ise daha çok siyaset alanında sıklıkla kullanılan muhtıra kelimesi, genelde olumsuz bir anlam çağrıştırmakta olup ve siyasi bir konuda yönetici veya yetkili kişileri, bir başka kurum veya kişilerin uyarması olarak tanımlanabilir. Darbe ile kıyaslandığında ise aralarındaki öne çıkan en önemli fark, muhtıra bir uyarı niteliği taşıırken, darbe fiili olarak yönetimin asker eline geçmesidir.

Yabancı kaynaklara bakıldığında Türkiye'deki anlamıyla, yani askerin verdiği muhtırayı ifade edecek şekilde bir tanımlamaya rastlanmamıştır (Tunç, 1998). Askeri muhtıra, Türk siyasi hayatına özgü olarak askerin sivil yönetime dolaylı veya doğrudan müdahalesi için kullanılan bir kavram olarak toplumsal bellekte yer edinmiştir.

2.1. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Gerçekleşen Askeri Muhtıralar

2.1.1. 12 Mart 1971 muhtırası

Kimi kaynaklarda darbe olarak nitelendirilen 12 Mart muhtırası, TRT (Türkiye Radyo TV Kurumu) aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuş, yönetimdeki siyasi iktidarın terör

ve anarşi olaylarını durduramamasından dolayı meydana gelen güvenlik zafiyetinin, iç çatışmaya neden olacağı gerekçe gösterilerek, hükümete verilen muhtıra sonrası yönetim değişmiştir. 1971 muhtırası, 28 Şubat 1997’de gerçekleşen Milli Güvenlik Kararları sonrası hükümetin istifaya zorlanması yönüyle benzerlik göstermektedir (Duman, 2018). Bu terör ve anarşi olayları da dokuz yıl sonra 12 Eylül 1980 darbesinin gerekçesi olarak kamuoyuna sunulmuştur.

2.1.2. 27 Nisan 2007 e-muhtırası

Genelkurmay Başkanlığı, gece saatlerinde internet sitesinde Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanlığı seçimleri için aday gösterilmesi sürecine ilişkin olarak, laiklik, Atatürk ilke ve inkılapların aşınmakta olan temel değerlerin korunması adına bir bildiri metni yayınlanmıştır. “TSK’nın bu metinde yer alan ifadelerine bakıldığında iktidarın, cumhurbaşkanının, toplumun üzerinde, kamu kurumlarının icraatları ile ilgili olarak uyarıda bulunan, ülkenin sahibi bir kurum olarak konumlandırıldığı görülmektedir” (Duman ve Özcan, 2016, 14). Kamuoyunda büyük yankı uyandıran bu metin, bazı siyasiler ve gazeteciler tarafından muhtıra olarak nitelendirilmiş, muhtıranın yayınlandığı yerin internet sitesi olmasından dolayı da “e- muhtıra” adı verilmiştir.

2.1.3. 4 Nisan 2021 104 Emekli Amiral Bildirisi

4 Nisan gecesi, Türk Deniz Kuvvetleri’nden emekli olmuş 104 amiralin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Kanal İstanbul ve Atatürk İlke ve Devrimleri ’ne ilişkin olarak kaleme aldığı, hükümeti uyarıcı nitelikte bir metnin sosyal medyada yayınlanması sonucu “104 Emekli Amiral Bildirisi” olarak kayıtlara geçmiştir.

Bir görüşme esnasında bir gazetecinin, TBMM Başkanı Mustafa Şentop’a “Cumhurbaşkanı ben Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nden çekildim veya Montrö’yü tanımıyorum derse ne olur?” sorusuna cevaben “teknik olarak” yapabilir” demesi ve Deniz Kuvvetleri’nde görevli bir tuğamiralin sarık ve cüppeli fotoğraflarının medyada görülmesi, bu bildiri metninin gerekçesini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada “muhtıra” başlığı altında değerlendirilen emekli amiral bildirisi, emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşmediği ve emekli askerler tarafından kaleme alınmış olması gerekçesiyle, darbe veya muhtıralar tarihinde literatürde farklı şekilde de nitelendirilebilir.

3. Askeri Müdahaleler Döneminde Medya

İletişimin kitleleşmesi, gelişen teknolojilerin sunduğu imkânlara bağlı olarak bu iletişimi sağlayan araçların önemini daha da artırmıştır. Aynı zamanda psikolojik sürecin yöneltmesinde de etkin olarak kitle iletişim araçlarının kullanılması, bilhassa askeri darbe girişimlerinde bu araçların önemini ortaya çıkarmaktadır. 27 Mayıs ve Talay Aydemir darbe bildirimlerinin radyodan okunması örneğinde olduğu gibi, tek tek bireylere ulaşmak

yerine, radyonun kitlesel iletişim aracı olarak kullanılmasıyla, haberleşme ve bilgilendirme işlevi sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de 27 Mayıs Darbesi’nin en büyük etkilerinden biri, medyanın askeri niteliğe bürünmesidir. Bu tarih aynı zamanda askerin, medya için birincil haber kaynağı olma özelliğini taşıdığını da gösterir (Seta, 2015, parag.4). 27 Mayıs’ta diğer bir kitle iletişim aracı olan gazetelerden edinilen bilgilere göre, radyonun askeri yönetimin eline geçmiş olmasından dolayı, yayınların içeriği etkilenmiş ve darbeyi destekler nitelikte yayınlar gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde özel teşebbüs elinde bulunan gazetelerin yayınlarına bakıldığında da, bütünü değilse bile çoğunluğunun darbeyi destekler nitelikte haberler yaptıkları görülmektedir. Bu durum 1960 yılının teknik imkânları ile değerlendirildiğinde, kamuoyunda oluşan algının da az çok bu yönde etkilendiği anlaşılmakta olup ve basının bu süreçte demokrasiden yana olumlu tavır almadığı tarihteki kayıtlara geçmiştir.

Resim 1.Yeni Sabah, 28 Mayıs 1960

12 Eylül 1980 darbesinde ise ilk icraatlardan biri olarak radyoevinde darbe bildirisi-nin okutulması ve darbe komutanı olarak nitelenen Kenan Evren’in televizyon yayındaki meşhur ifadesiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yönetime el koyduğu, yine kitle iletişim araçları aracılığıyla halka bildirilmiştir. “Ekrandan halka yayılan bu mesajlarla birlikte, darbe artık yalnızca ‘yazı’ ve ‘ses’ olmaktan çıkmış, heybetli ve korku dolu bir ‘görsellik’ niteliği kazanmıştı” (Demir, 2016,s.8). 27 Mayıs sonrası askerin medya üzerindeki etkisinin 12 Eylül’de tekrar vuku bulması ise gecikmemiştir. “Bu süreçte Cumhuriyet tarihinin en zor yıllarını yaşayan Türk basınında, gazeteler toplam 300 gün kapalı kalmıştır. Yine bu dönemde askerler, basın kuruluşlarını sürekli ziyaret ederek, darbenin gerekliliğini anlatıp, basının milli bir meselede ‘tek ses’ ve ‘tek yürek’ olmaları gerektiği konusunda” (Erdin, 2010,s.145) bir nevi destek istemişlerdir. Basın da bu istek karşısında sessiz kalmamış ve gerekli desteği sağlamıştır.

Resim 2.Türkiye, 15 Eylül 1980

Yavuz Gökmen'in (Gökmen, 1997) ifadesi ile "askeri demokrasi" dönemi olan 28 Şubat darbesinin post-modern olarak nitelendirilmesinin sebebi ise, medyanın etkin bir güç olarak kullanılmasıyla ve bu dönemde medyanın ortaya koyduğu tavırla ilgili olarak gelişmiştir.

Askerin gücünü her alanda hissettirdiği 28 Şubat süreci öncesinde ordu tarafından verilen brifingler, sonrasında da devam etmiş ve medya patronları, basın çalışanları, üniversite, yargı mensupları, imamlar gibi farklı kurumlar üzerinde yine brifingler ile (Erdoğan, 2007) medya aracılığıyla toplumsal önyargıların pekişmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Resim 3. Cumhuriyet, 1 Mart 1997

28 Şubat bildiri veya muhtıra olarak nitlendirilse de sonuçları bakımından bir darbe olarak değerlendirmek daha doğru olur. Medyanın, Genelkurmay'ın toplantılarını, düşüncelerini, bildirimlerini, açıklamalarını sürekli olarak ve destekleyici şekilde kamuoyuna aktarması, bu darbenin, darbe öncesi dönemde medyanın gücünün etkin şekilde kullanılarak amacına ulaştığını göstermektedir. Bu durumun yaşanması ise, 1983 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sonucu medyanın yasama, yürütme, yargıdan sonra dördüncü kuvvet sıralamasındaki yerinin, medya patronların dilinden aktarıldığı şekliyle birinci sıraya geçmesiyle de ilişkilidir: "Hürriyet patronu Erol Simavi'nin Başbakan Turgut Özal'a 1983 sonrası dönemdeki yeni konumunu 'Birinci güç basın' sözleriyle netleştirmesi ve DYP-SHP (Sosyal-demokrat Halkçı Parti) koalisyonunun gazeteci Emin Çölaşan'ın evinde kurulması da medyanın 1990'lardaki gücünü gösteren" (Özkır, 2011,s.110) bir örnek olarak durumu özetlemektedir.

İlk kez farklı bir kitle iletişim aracı olarak internet üzerinden kamuoyuna servis edilen ve e-muhtıra olarak adlandırılan 27 Nisan 2007 bildirisinin medya ile olan ilişkisi ise, tarihteki örnekleriyle karşılaştırıldığında bu yönüyle diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Burada dikkate değer olan nokta, bildirinin, darbenin fiilen gerçekleşmesi ya da herhangi bir iletişim aracının ele geçirilmesi sonucunda yayınlanması şeklinde değil, hazırlanan metnin yeni medya olarak adlandırılan ve herhangi bir darbe eylemine gerek kalmaksızın ya da süreç öncesi geleneksel medya ile ilişki kurmaksızın, internette yayınlanarak gerçekleşmesidir. Bu durum internetin daha rahat hareket alanı sağladığını göstermekle birlikte, "ağların demokrasiyi desteklediği gibi zarar veren özellikte" (Dijk, 2016,s.158) olduğunu da göstermektedir.

Yine J. van Dijk'in bu ifadesinin olumlu bir örneğini ise her yönüyle çok farklı bir oluşum ve zihniyetle yapılan 15 Temmuz darbe teşebbüsündeki medyanın rolüne atfederek ele almak gerekir. 15 Temmuz'da “iletişim teknolojilerinin gelişmesine bağlı olarak haberleşme ağlarının hem nicelik hem de nitelik bakımından çeşitlilik arz etmesinin de etkisi” (Sdam, 2016) olduğunu belirtmekle birlikte, medyanın bu kez zorlayıcı veya baskıcı güçten yana değil, halktan yana tavrının da etkisini görmek gerekir.

15 Temmuz darbe girişiminden sonra Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü için hazırlanan analizde, iyi organize olmuş ordu yanında toplum için hayati öneme sahip medya organları, iletişim araçları, ulaşım gibi kurum ve hizmetler üzerinde kontrol sağlayabilme yeteneğinin de önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Gaub, 2016). Bunun yanı sıra darbeci grubun, medya vasıtasıyla yapmış olduğu çağrıya karşılık, toplumun uyumlu hareket etmesi veya bunun aksi yönünde davranması, darbe sürecine dolaysız etki eden faktörlerdendir (Alkan, 2016). Bu doğrultuda, Türkiye tarihinde 15 Temmuz darbe teşebbüsü, medya-darbe ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde, ilk kez, medyanın darbe karşıtı olarak başarılı bir sınav verdiği ve toplumsal bir güç olduğu tezine uygun hareket ettiği söylenebilir.

4. Metodoloji

Nitel yöntem ile ele alınan çalışmada T. Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesine göre analizler yapılmaya çalışılmıştır. Eleştirel söylem analizinde “güçlü anlam kavramı olarak ima etme, ideolojik etki açısından önemlidir. Kelimeler, cümleler ve metin içindeki açıklamalar, gösteren kavramları veya öne sürülen önermeler ima ile ideolojik etkiyi yaratırlar” (Baş ve Akturan, 2017, s.33). Çalışma kapsamında farklı ideolojilere sahip gazetelerin, aynı olayla ilgili haber metinleri ele alınmış ve ideolojik söylemin oluşturulması noktasında dilin nasıl kullanıldığı, aynı haberin nasıl farklı söylem üretimine yol açtığına dikkat edilmiştir. Ancak çalışmanın sınırlılığına bağlı olarak, farklı ideolojiler çerçevesinde yayın yapan iki farklı gazete haber metinleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Evren içerisinden amaçlı örneklem çerçevesinde farklı görüşleri içeren liberal muhafazakâr ve merkez sağ olarak Sabah gazetesi ile merkez solda yer alan ve sosyal demokrat görüşe sahip olan Cumhuriyet gazetesi kaynaklara ulaşılması bakımından tercih edilmiştir.

Ele alınan haber metinleri, T. Van Dijk, mikro ve makro yapı altında geliştirmiş olduğu, sistematik haber çözümlemesi yapılarına bağlı kalınarak yapılmıştır (Van Dijk, 1993; Özer, 2009). Makro yapı başlığı ile tematik yapı (başlıklar, haber girişi, fotoğraf), şematik yapı, durum (ana olayın sunumu, sonuçlar, arda alan bilgisi, bağlam bilgisi) ve yorum (haber kaynakları, olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar) şeklinde ortaya koyulur. İkinci yapı olan mikro yapıda ise sentaktik çözümleme (cümle yapılarının aktif ya da pasif olması, cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması), bölgesel uyum (nedensel ilişki, işlevsel ilişki, referansal ilişki), sözcük seçimleri ve haber retoriği (fotoğraf, inandırıcı bilgiler, görgü tanıklarının ifadeleri) şeklinde dört başlık altında ele alınır.

5. Bulgular ve Yorum

5 Nisan 2021 Sabah Gazetesi

“Hadsizlere Demokrasi Dersi” şeklinde haber manşetten, “Hadsiz Bildiriye Karşı Demokrasi Dersi” başlıklı habere ise iç sayfalarda yer verilerek, haberin okuyucu üzerinde merak uyandırması sağlanmaya çalışılmıştır. İlk sayfada başlık, spot ve siyasi kişilerin fotoğrafları, on birinci sayfada ise 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen darbe teşebbüsü sonrası ortaya çıkan geniş açıyla çekilmiş bir fotoğraf üzerinde “104 amiralin demokrasi ve siyaseti hedef alan darbe imalı bildirisine Türkiye’den tepki yağdı” yazısı yer almaktadır. Bu fotoğraf habere ait görüntü olmamakla birlikte, gazetenin bildiriye karşı tavrının olumsuz olduğunu, genelleştirilmiş şekilde “Türkiye’den tepki yağdı” ifadesi ile ortaya koymaktadır.

Spottaki “104 amiralin demokrasi ve siyaseti hedef alan darbe imalı bildirisi Türkiye’yi ayağa kaldırdı” ifadesi, konunun tam olarak ne olduğunun anlaşamadığı şeklinde ama başlığı açıklar niteliktedir. İç sayfalarda “Kiminde 15 Temmuz şaibesi kiminde PYD seviciliği var, İşaret fişekçisi Yılmaz Özdi mi?, Vesayetçilere alkış tuttular, Vatandaşın, 1 milyona yakın mesajla darbe heveslilerine hodri meydan” gibi farklı başlıklarda enformasyon eksiltimi ve kurgulama olduğu görülmekte; haber metninde ise iktidar ve muhalif tarafların darbeye karşı duranlar ve darbeye destek verenler olarak konumlandırılması göze çarpmaktadır. Gazetenin kullandığı başlıklar yönlendirici olmakla birlikte, iki karşıt söylem üzerinden ele alınmıştır.

Cümle yapılarına bakıldığında siyasi kişilerin ifadeleri ile haber metninin oluşturulduğu, aktif ve pasif cümlelerin kullanımı ile de gazetenin tutumunu haberi dayandırdığı kişilerden yana kullandığını göstermektedir.

Bölgesel uyum başlığı altında, “Kaos simsarlığı üstlenenler..., Mezarlıkta ıslık çalan korkaklar misali..., Darbe heveslilerinin beklentileri..., TSK’nın şanlı üniformasını hainlerin taşımasına müsaade yok.” vb. gibi haber metninde geçen söylemlere bakıldığında bütün ifadelerin anlamsal bir buzdağı oluşturduğu ve bildirinin kamu, hukuk, anayasal ve demokratik düzene yönelik tehdit olduğu anlamı verilmeye çalışılmıştır.

Haberde geçen kelimeler, siyasette yer alan kişilerin tanımlamaları olarak “hadsizler, imalı bildiri, darbe seviciler, hainler” şeklinde, haber metninde manşet veya başlığa taşınarak, habere konu olan olay veya kişiler olumsuzlanmakta ve ideolojik üretime neden olmaktadır.

Devlet yönetiminde yer alan veya siyasi kişilerin fotoğrafları ilk sayfada, büyük Türk bayrağının ve kalabalıkların yer aldığı fotoğraf ise iç sayfada kullanılmıştır. Habere ilişkin olarak gazetede siyasilerin söylemleri yanı sıra, Ankara Cumhuriyet Savcılığı tarafından hukuk çerçevesinde soruşturma başlatılması bilgisi de bildirinin gayri yasal olduğunu vurgulamakta ve bu şekilde gazete bildirinin hukuki olmadığına dikkat çekmeye çalışmaktadır.

6 Nisan 2021 Sabah Gazetesi

Manşet, “Milletimizle Birlikte Hadlerini Bildireceğiz” şeklinde, haberin spot cümleleri ve metnin devamı da Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın fotoğraf ve sözleriyle aktarılmaktadır. Bu söylem ile demokrasinin halkın yönetim gücünü elinde tuttuğu bir yönetim şekli olduğu vurgusu amaçlanmıştır.

Ana sayfada Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın yanı sıra şehit aileleri ve gazilerin, sivil toplum kuruluşlarının görsellerine yer vermekte, bildiriye yayınlayanların, halkın iradesini hedef aldığını ve toplumu tehdit ettiğinin göstergesi olarak aktarılmaya çalışılmıştır. İç sayfalarda farklı başlıklar altında yer alan haberlerin görsellerine bakıldığında denizcilere ait beyaz askeri üniformaların görseli üzerine leke sıçratılmış gibi duran siyah fon üzerine yazılı” yarasa bildiriye iş dünyasından sert tepki” yazısı, bildirinın askeriye üzerine kara leke sürdüğünün göstergesi olarak verilmeye çalışılmıştır. Yine ana başlık altında olaya ilişkin farklı bilgileri aktaran “Vesayetçi zihniyet için hesap zamanı, Lojman ve koruma hakları iptal edildi, 4 Amiral CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) üyesi, Emekli büyükelçi ve amiraller ile eski CHP’liler, amirallere övgü, siyasilere tehdit,” alt başlıkları metinlerle birlikte değerlendirildiğinde, gazetenin CHP’nin darbeyi desteklediği yönünde ideolojik söylem geliştirdiği görülmektedir.

Haberin sonuçların da yine başlık ve girişindeki gibi, bildirinın anayasaya karşı tehdit olarak algılanıp, geniş halk kesiminin tepkisine neden olduğu ve yasal sürecin başladığına yönelik bilgiler, bildirinın yasal zeminden uzak olmasına karşısında verilen tepkinin yasal çerçeveler içerisinde gerçekleştiği anlatılmaya çalışılmaktadır.

Haberin ardalan ve bağlam bilgisi ise yine “Demokrasi Nöbeti Devam Ediyor” şeklindeki iç sayfalarda yer alan başlıkla, 15 Temmuz darbe teşebbüsüne gönderme yapılmaktadır. Bu doğrultuda bildirinın demokrasi karşıtı bir düşüncenin sonucu olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Mikro yapı bağlamında ele alınan metnin cümle yapılarına bakıldığında aktif ve pasif cümlelerin kullanımında aktif yapıların daha baskın olduğu görülmektedir. Bu ise öznenin gücünü vurgulamak için önemli bir unsur olarak hükümet ve halkın lehine kullanıldığını göstermektedir.

Nedensel ilişki bağlamında demokrasiye tehdit eden bir durum olduğu için demokrasi nöbetinin devam ettiği, işlevsel ilişki bağlamında darbe yanlısı ve darbe karşıtı zıtlıkları yapılmakta, referansal ilişki bağlamında da yine darbe yanlılarının hukuk düzenini bozucu olmasına karşın, yasalar ve halkın gücüyle düzenin bozulmayacağı yönünde bir anlayış sergilenmektedir.

Haber retoriği başlığı altında ele alınan fotoğraflar, devlet başkanı olarak Cumhurbaşkanı, Yargıtay binası, Adalet Sarayı, Eski Türkiye Büyük Millet Meclisi binası ve önündeki gazi ve şehit ailelerine ait görüntülerden oluşmaktadır. Bu görüntüler kullanılarak milli birlik ve beraberlik duygusu işlenmeye çalışılmakta, aynı zamanda bildirinın yayınlanması olumsuzlanmakta ve bu olumsuz tavır demokrasiye dayanılarak gerekçelendirilmektedir.

7 Nisan 2021 Sabah Gazetesi

“Gizli İmzacı Kılıçdaroğlu” şeklindeki haber başlığı ile ifade edilmek istenen şeyin tam olarak anlaşılmadığından enformasyon eksiltimi olduğu görülmektedir.

Haberin girişinin tamamen MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) lideri Devlet Bahçeli'nin ifadelerinden oluşmakta ve ana sayfada sadece Devlet Bahçeli'nin, iç sayfada ise yine Devlet Bahçeli'nin arkada daha büyük, Kılıçdaroğlu'nun ise ön tarafta daha küçük boyutlarda fotoğrafları vardır. Burada yatan anlam, Devlet Bahçeli'nin söylemlerinin çok güçlü olduğu, Kılıçdaroğlu'nun ise Bahçeli'nin gölgesinde kalan ve daha etkisiz söylemde bulunduğuudur.

Haber, Bahçeli ile Kılıçdaroğlu'nun zıt söylemleri üzerinden ideolojik bir bakışla ele alınmıştır. Haberin ulaştığı sonuç da girişten anlaşılacağı üzere, CHP'nin darbe imalı bildiriye destekler nitelikte olduğu ve demokrasi düşüncesini yeterince desteklemediğidir. Bu düşüncenin ardaalan ve bağlam bilgisi ise metinde Bahçeli'nin “Kılıçdaroğlu, 15 Temmuz'a tiyatro demiş..., CHP tarihi, bir bakıma darbelerin tarihi” şeklinde devam eden ifadeleri ile yer almaktadır.

Sabah Gazetesi'nin üç günlük haber metinlerinin eleştirel analizinde, demokrasi üzerinden söylemin oluşturulmaya çalışıldığı, bildirinin anti demokratik olduğu vurgusu vardır. Gazete söylemini güçlü kılmaya çalışırken, haber metinlerinin genelinde demokratik-vesayetçi, darbe heveslisi-darbe karşıtı, iktidar-muhalefet gibi zıtlıkları sunmakta ve tarafı olduğu düşünceleri öne çıkarırken sıklıkla siyasilerin söylemlerini kullanmaktadır. Ortaya çıkan iki sonucun ilki, siyasi alana askeri alandan yöneltilen imalı bir söylem veya eylemin doğru olmadığıdır. İkincisi ise gücünü halktan, demokrasiden ve yasalardan alan siyasi irade, düzeni korumak için sert söylemler ve gerekli tedbirleri alacaktır. Haberlerde geçen cümleler genelde aktif yapıda, vurgulanmak istenen düşüncenin güçlülüğünü ortaya koymak için ilk ağızdan aktarılmıştır. Kelime seçimi olarak sıklıkla geçen “demokrasi, darbe, darbe imalı bildiri, hadsiz” vb. kelimeler, bildiriye yayımlayanlar hakkında olumsuz bir anlam oluşmasına neden olmuştur. Haberde “siyasi figürler, halk, bayrak, adalet sarayı” gibi kullanılan görseller, “darbeyi ima eden ve hükümeti hedef alan söylemlerin doğru olmadığı, bu tür girişimlerde bulunulduğunda, yasa koyucular ve uygulayıcıları, düzeni korumak amacıyla gerekli önlemleri halk desteği ile sağlayacaktır” teması işlenerek, muhalefeti darbeye destek veren bir konumda göstermektedir.

5 Nisan Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi'nin “104 Emekli Amiral İktidarın Başlattığı Montrö Tartışması ve Cüppeli Amiral'e Karşı Bildiri: Montrö Tartışılmaz” başlığına bakıldığında habere ilişkin olay hakkında bilgi vermekte ve bir ana fikir oluşturmaktadır. İçeriği doğrudan yansıtan haberde “Emekli amirallerin bildirisinde ‘Atatürk'ün çizdiği çağdaş rotadan uzaklaşma gösterme çabalarını kınıyor ver tüm varlığımızla karşı çıkıyoruz’ ifadeleri kullanıldı” şeklinde spot cümlesi ile başlık arasında tam bir uyum olmadığı, gazetenin

özellikle çağdaşlık ve laiklik düşüncesini öne çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Çok az ve flulaştırılmış şekilde kullanılan haberin görselinde, “Montrö tartışılmaz” başlığı altında, bildiriye yayınlayan kişilerin isimlerinin bulunduğu ve hemen yanında yer alan deniz üniformalı bir kişinin asker selamı verdiği görülmektedir. Asker selamı ile bildiriye yayınlayanların emekli askerler olsa bile milletin hizmetinde ve millet adına söyleyecek sözleri olduğu anlamı aktarılmak istenmekte ve yayınlanan bildirinin dile getirildiği gibi darbe içermediği vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Ana olayın sunumunda yine başlık ve haber girişindeki cümlelerden yola çıkarak, “Atatürk’ün çizdiği çağdaş rotadan ayrılma ve TBMM Başkanı’nın İstanbul Sözleşmesi’nde olduğu gibi Cumhurbaşkanı kararıyla gerekirse Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nden de çekilebileceğine yönelik...” ifadeler gerekçe gösterilerek, bildirinin demokrasiyi hedef almadığı ve aksine devletin çıkarlarını koruma adına yapıldığı yan anlamı vardır.

Olayın taraflarının olaya getirdikleri yorumlar, bildiriye yayınlayan 104 emekli amiral, bildiriye destek veren hukukçular ve hükümet yönetiminde görev alan kişiler olarak verilmiştir. Hükümet tarafı bildiriye karşı tepki verip “darbe iması” nedeniyle yargıyı adres gösterirken, bildiriye destekleyen hukukçuların tepkileri, “Montrö açıklaması” olarak değerlendirilmekte ve darbe iması taşımadığı; aksine “demokratik bir çağrı” olarak nitelendirilmekte olup, gazetenin ideolojik bakış açısını ortaya koymaktadır. Cümle yapıları, iki zıt bakış açısını dile getirirken çoğunlukla aktif yapıda kurulmakta olup, gazetenin tutumu net olarak anlaşılammaktadır. Ancak başlıktaki ifadelere bakıldığında, “Bir haberde yer alan başlık kompozisyonu ve ara başlıklar, o gazetenin kimliğini belirleyen en önemli öğeler arasında” (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2007,s.38) olduğundan, gazetenin ideolojik bakış açısının bildiriye yayınlayan amirallerden taraf olduğunu açıkça göstermektedir.

Haberde nedensel ilişki bağlamında “Montrö ve cüppeli amiral” yönelik açıklama yapıldığı, işlevsel ilişkide “çağdaş rotadan uzaklaşma...” gibi zıtlıkların, referansal ilişki bağlamında da “bildiri” ibaresi yerine “açıklama” kelimesinin seçilmesi, yine gazetenin ideolojik bakış açısını yansıtmaya bakımından önemlidir. Ayrıca gazete, habere konu olan metnin, ‘darbe çağrısı’ değil, ‘açıklama’ içeren nitelik taşıdığını ileri sürmektedir. Bu görüşü de uzman sayılacak kişiler ve demokrasilerin vazgeçilmezi olan hukukçuların görüşlerine yer vererek tepki alan bildirinin anti demokratik tarafı olmadığını ima etmektedir.

6 Nisan Cumhuriyet Gazetesi

Gazetenin “Montrö Savunmasına ve Düşünceye Linç” manşetiyle verdiği haberde enfomasyon eksiltimi görülmektedir. Ancak üst başlıkta yer alan “10 Emekli Amiral, Balyoz ve Ergenekon Baskınlarını Hatırlatan Operasyonla Gözaltına Alındı” şeklindeki ifadeyle haberin ne olduğuna ilişkin tema ortaya koyulmaktadır.

Haberde gözaltına alınan on emekli amiralin yer aldığı fotoğrafla haberin içeriği uyumludur. Fotoğrafların yanında yer alan ve alt başlıkta verilen “yedisi Fetö mağduru”

ifadesinde kurgulama yapılmıştır. Kurgulama, “isimlerden ziyade fiillere, kişilerden çok eyleme yönelik olarak bir şemsiye terim altında bir dizi eylemi özetler” (Özer, 2009, 94). Haberin sonuçlarına bakıldığında yine başlıkta yer alan “Montrö Savunmasına ve Düşünceye Linç” ifadesi ile gazetenin aktarmaya çalıştığı düşünce, bildiriye yayınlayanlara psikolojik şiddet uygulandığı yönündedir. Aynı zamanda bu başlık ve bu haberle ilişkili olarak iç sayfada haberin devamında yer alan metne bakıldığında ardalan ve bağlam bilgisi verilmekte, haber ‘mağduriyet’ üzerinden kurulmaktadır.

Sentaktik çözümleme bağlamında ise “... emekli 10 amiralden 7’si bu filmi daha önce görmüştü...” şeklinde aktif yapıyla, “Fetö kumpaslarıyla haklarında delil uydurulmuş...” şeklinde pasif yapıda cümleler kullanılmıştır. Aktif cümle yapıları öznenin gücüne vurgu yapmak için tercih edilmekte ve haberin söylemi de bu gücü vurgulayacak şekilde kurulmuştur.

7 Nisan Cumhuriyet Gazetesi

Haberin başlığında yer alan “Cumhurbaşkanlığı YİK(Yüksek İstişare Kurulu) Üyesi ve Eski TBMM Başkanı Cemil Çiçek’ten Sarıklı Amiral Yorumu: “Yeterli Dersleri Çıkaramadık” ifadesinde enformasyon eksiltimi ile iç sayfalarda yer alan uzun haber metninin özetini görmek mümkündür.

Haberin girişi olmadığından alınan ilk paragrafta YİK üyesi Cemil Çiçek’in ifadelerine yer verilmekte ve başlığa taşınan ifadenin bu metin içerisinden çıkarıldığı görülmektedir. Özellikle hem iktidara yakın bir isim olarak hem de devletin üst kademesinde görev alan Cemil Çiçek’in ifadelerine yer verilmesi, bildiriye yönelik olumsuz tepkileri, karşıt düşünce ile meşru bir zemine oturtmaya çalışmaktadır.

Haberin şematik yapısında ana olayın sunumu “cüppeli amiral” kısmına ilişkin olarak verilmiştir. Haberin tamamının Çiçek’in ifadelerine dayandığı ve bildirinin nedeni olarak gösterilen cüppeli amirale yönelik tepki öne çıkarılmıştır. Haberin sonucu yine gazetenin ifadesiyle “tekkeye giden amiral” görüntüsüne ilişkin Çiçek’in açıklamaları üzerinden askeri disipline uymayan görüntüler olduğudur. Yani gazete “tekkeye giden amiral”in askeri düzen ve disipline aykırı davrandığı için tepki çeken ifadelere maruz kaldığını ima etmektedir.

Haberin ardalan ve bağlam bilgisi 15 Temmuz darbe girişimiyle ilişkilendirilerek, dini grupların bu girişimi gerçekleştirdiği hatırlatılmakta ve bildiri bununla ilişkilendirilmektedir. Haber metninde yer alan ifadeler bu tarz yapılanmaların yine darbe teşebbüsü için tehlikeli olabileceğine düşüncesini vermeye çalışmaktadır.

Haber retoriği, gazetenin bakış açısı ile ona yakın olmayan ve devlet yönetiminde üst düzey yetkili bir kişinin ifadelerinin öne çıkarılarak, her konuda fikir birliği olmayan kişilerin bu konuda hem fikir oldukları üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda gazete kanunlara

ve kurallara dayalı olarak güçlü bir ideolojik söylem üretimi ortaya koymaya çalışmakta ve habere konu olan olayın antidemokratik bir amaç gütmeye çalıştığı ve darbe çağrısını yapmadığı yönüne işaret etmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin üç günlük analizi değerlendirildiğinde, gazetenin söylemini kendi ideolojik bakış açısı olan Atatürkçü düşünce etrafında ortaya koymaya çalıştığı ve yayınlanan bildirin darbe iması taşımadığı, aksine devletin bekası için bir açıklama niteliğinde olduğu yönündedir. Aynı şekilde emekli amiraller tarafından yayınlanan bildirin daha çok bir açıklama olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ortak çıkarlarını korumaya yönelik yapıldığı, buna karşı darbe çağrısını nedeniyle tepki gösterilmesinin ise düşüncenin linçe uğradığı gazetenin ana teması olarak ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nin analiz edilen haberlerinde sonuç olarak elde edilen bulgu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde dini bir oluşumun darbe riskini oluşturacağı için kesinlikle yer almaması gerektiği ve bildiri yayınlayan kişilerin darbe çağrısını veya darbeye teşebbüsünde bulunmadığı, aksine haberlere konu olan metnin, geçmişin tekrar yaşanmaması için uyarıcı bir açıklama olduğu yönündedir.

Sonuç

Bu çalışmada iki farklı ideolojik çizgiye sahip olan Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan haberlerin, gazetelerin kendi bakış açıları doğrultusunda ele aldığı var-sayımdan yola çıkılarak hazırlanmış olduğu ve haberlerin genel olarak tek yönlü ve belirli ideolojiler çerçevesinde oluşturulduğu, medya organlarının kendi bakış açılarının ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Haber metinlerinin çoğunlukla duygulara hitap edecek şekilde, hem hafıza canlandırılmaya hem de mesajın daha ikna edici olmasına yönelik amaçlandığı dikkat çekmektedir. Örnekleriyle ele alınacak olursa Sabah Gazetesi, 3 günlük süreçteki metinleri çoğunlukla 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimiyle ilişkilendirilerek, bayrak, halk ve demokrasi gibi kavramlar üzerinden, bildirin kesinlikle darbe çağrısını olduğunu değerlendirmekte ve duygusal bağları geçmişle ilişki kurarak inşa etmeye çalışmaktadır. Diğer bir örnek olan Cumhuriyet Gazetesi ise, habere konu olan metnin, darbe çağrısını yapmadığı söylemini, metni imzalayanlar arasında vatani için hizmet eden kişilerin 15 Temmuz darbe girişiminde etkin yapı olan Fetö tarafından geçmişte kumpaslara maruz kaldığı düşüncesi ile ispatlamaya çalışmaktadır.

Haber metinlerinde genellikle karşıt olunan görüş veya düşünce söz konusu olduğunda olumlu içeriklerin tercih edilmediği, geri planda kaldığı veyahut görmezden gelindiği; zayıf yönlerin aktarılacak istendiği durumlarda ise öne çıkarma ve sık tekrarlarla eleştirilen politika ve söylemlerin gazetenin sahip olduğu ideoloji doğrultusunda çerçevelendiği dikkat çekmektedir.

Gazeteler, nesnellik ilkesine özen gösterdiklerinin ispatı olarak, genellikle savundukları düşünce veya ideolojinin, kişiler veya kurumlar bazında sayısal çoğunluğuna vurgu

yapmaktadırlar. Bu vurgu ile inşa edilen söylemin doğruluğunu kanıtlanmaya çalışılırken aynı zamanda okuyucuda ideolojinin aksi yönünde oluşabilecek olumsuz anlamlar veya okumaların önlenmesi amaçlanmaktadır.

Medyanın çok önemli toplumsal bir güç olduğu tezinden hareketle sadece bir araç değil, ürettiği mesajın toplumsal bilinçte karşılığı olduğunu bilmek gerekir. Medyanın dördüncü güç olduğu görüşü yanında yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucu beşinci güç olarak nitelendirilen internetin de, mevcut kurumların sınırlarını aşan, yeri geldiğinde sınırları zayıflatan veya sınırlara karşı hareket edebilen kabiliyeti, bu gücün potansiyelini arttırmaktadır (Dutton, 2009). Ayrıca İnternet teknolojisi ile ortaya çıkan, sosyal medyanın da toplumsal değişim ve siyasi faaliyetler için kullanımının kritik bir pozisyonda olması, bu ağların sosyal topluluklar ile toplumsal etkiye dönüştürülebilirlik ilişkiler etrafında şekillenmesini mümkün kılmaktadır (Sormanen ve Dutton, 2015). Bundan dolayı toplumsal sorumluluk gücünü elinde tutan ister geleneksel medya ister yeni medya olsun, insanların lehine, haklıdan yana, adaletin sağlıklı şekilde tesisi ve demokrasiyi güçlendirmede önemli bir araç olarak toplumdaki konumunu etik ilkelere çerçevesinde güçlendirmelidir.

Türkiye’de basın ve yayın tarihine bakıldığında medya organlarının büyük çoğunluğunun, yakın tarihte gerçekleşen 15 Temmuz darbe teşebbüsüne kadar darbeleri açıkça destekledikleri veya demokrasiden yana net tavır alma konusunda çeşitli nedenlerden dolayı çekimser kaldıkları görülmektedir. Demokrasi kültürünü benimsemiş toplumlarda medyanın, seçilmiş iktidara yönelik kabul edilemeyecek müdahaleler veya müdahale girişimlerinde, Türkiye’deki örneklerinden görüleceği üzere önemli ve etkili bir güce sahip olduğu ortadadır. Bu durumda toplumsal gücün kendisi veya toplumsal güce ivme kazandıracak araç olarak medyanın, demokrasi kültürünün önemli bir unsuru olması yanı sıra, özgür ve gelişmeyi sağlayacak bir toplum için de tam bağımsız olması gerekmektedir. Ayrıca medyada kullanılan dil ve söylem biçimlerinin özenli seçilmesi konusunda da hassas davranılmalıdır.

Kaynakça

- Alkan, H. (2016). 15 Temmuz’u anlamak: Parametreler ve sonuçlar. *Bilig Dergisi*, (79), 253-272.
- Anadolu Ajansı. (2016). https://www.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/pdf%2Ffeto_darbe_girisimi.pdf adresinden 12 Haziran 2021’de alındı.
- Baş, T, ve Akturan, U. (2017). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2018). 27 Mayıs darbesinin nedenleri ve sonuçları üzerine bir tartışma. H. Çavuşoğlu. (Ed.). *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Nobel Yayınları, s.333-336’daki makale.
- Demir, S. T. (2016). *15 Temmuz darbe girişiminde medya*. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.

- Devran, Y., & Özcan, Ö. (2016). 1960'tan 2016'ya askeri darbe ve muhtıra metinleri anlamlar, amaçlar, niyetler ve ideolojiler. *İNİF Dergisi*, 1(2), 7-20.
- Dijk v. T. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249- 283.
- Dijk, v. J. (2016). *Ağ toplumu*. (Çev. Ö. Sakin). İstanbul: Kafka, Epsilon Yayıncılık. (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).
- Duman, M. Z. (2018). 15 Temmuz askeri darbe girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine etkisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23, 71-95.
- Dursun, D. (1999). *Demokratikleşemeyen Türkiye*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Dursun, D. (2005). *12 Eylül darbesi*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Dutton, W. (2009). The fifth estate emerging through the network of networks. *Prometheus: Critical Studies in Innovation*, 27(1), 1-15.
- Erdin, M. (2010). *Silahlı kuvvetler: Medya*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Erdoğan, M. (2007). *28 Şubat darbesi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Eroğul, C. (1990). Çok partili düzenin kuruluşu: 1945-1971. C. Schick ve E.A.Tonak. (Ed.). *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları, s.112-118'deki makale.
- Florence, G. (2016). *Military coups: A very short introduction*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). Web: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Breif_25_Coups.pdf adresinden 16 Temmuz 2021'de alındı.
- Gökmen, Y. (1997). Askeri demokrasi. *Yeni Türkiye Dergisi* (17), 332-339.
- Koçak, C. (2016). *Darbeler tarihi 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs ve 12 Mart*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Maraşlı, E. (2015). *Türkiye'de askeri darbe teşebbüsleri*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). *Mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi. Gazetecilik: haber yazma- 1*. https://tmpf.org.tr/wpcontent/uploads/2018/01/haber_yazma1.pdf adresinden 14 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Örs, B. (1996). *Türkiye'de askeri müdahaleler*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel haber çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkır, Y. (2011). Military – journal/ist relations from May the 27th to April 27th. *Turkish Journal of Business Ethic*, 4(8), 108-114.
- Robertson, D. (2002). *A dictionary of a dictionary of modern politics*. London and New York: Europa Publications.
- Sdam. (2016). <http://sdam.org.tr/haber/69-amaclari-ve-neticeleriyle-15-temmuz-darbe-girisimi/> adresinden 15 Ağustos 2021'de alınmıştır.

- Seta. (2015). <https://www.setav.org/27-mayis-darbesi-ve-basin/> adresinden 20 Ağustos 2021’de alındı.
- Sormanen, N. ve Dutton, W. (2015). *The role of social media in societal change: Cases in finland of fifth estate activity on facebook*. *Social Media + Society*,1(2),1–16.
- Tunç, H. (1998). Türkiye’de askeri darbeler, muhtıralar ve sivil toplum kuruluşlarının tepkileri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1-2) ,125-164.
- Türk Dil Kurumu. (2021). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 11 Mayıs 2021’de alındı.
- Web:https://tmpf.org.tr/wp-content/uploads/2018/01/haber_yazma1.pdf adresinden 10 Eylül 2021’de alındı.